

4.3 การจัดการเลี้ยงดูกระบือ

ในสมัยก่อนประเทศไทยมีการเลี้ยงกระบือกันเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในภาคอีสาน ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้เพื่อใช้งานและเพื่อนำเนื้อมาบริโภค แต่หลังจากมีเครื่องจักรเครื่องกลเข้ามาแทนที่ จำนวนกระบือในประเทศไทยก็ลดลงไปมาก บางจังหวัดแทบจะไม่มีกระบือให้เห็นเลย ปัจจุบันนี้ น้ำมันมีราคาแพงมากจึงทำให้เกษตรกรบางรายหันกลับไปใช้กระบือเป็นแรงงานในไร่นาแทนเครื่องจักรมากขึ้น บางหมู่บ้านโดยเฉพาะในภาคอีสานหันกลับมาใช้กระบือเป็นแรงงานในการทำนา ผลพลอยได้ก็คือ ได้เนื้อกระบือมาบริโภค การจัดการเลี้ยงดูกระบือไม่ยุ่งยากเหมือนโค เนื่องจากกระบือเลี้ยงง่าย ทนโรค กินอาหารได้เกือบทุกชนิด การเลี้ยงกระบือจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรควรให้ความสนใจ การจัดการเลี้ยงดูกระบือมีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้

4.3.1 การคัดเลือกกระบือเพื่อใช้เป็นพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์

พ่อพันธุ์และแม่พันธุ์กระบือจะต้องมีลักษณะดี มีการเจริญเติบโตและประสิทธิภาพการใช้อาหารดี มีรูปร่างสมส่วน มีอายุ 2.5–3 ปี เพศผู้สูงไม่น้อยกว่า 130 เซนติเมตร รอบอกไม่น้อยกว่า 190 เซนติเมตร เพศเมียสูงไม่น้อยกว่า 125 เซนติเมตร รอบอกไม่น้อยกว่า 185 เซนติเมตร ซึ่งมีหลักในการพิจารณาคัดเลือกกระบือมาเป็นพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ ดังนี้

ก. ดูจากสมุดประวัติ (pedigree) มาจากพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ดี

ข. ทำการทดสอบลูกหลาน (progeny test) พ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ตัวใดให้ลูกที่มีลักษณะดีก็คัดเลือกไว้ทำพันธุ์

ค. คัดเลือกโดยการตัดสินจากการประกวด ส่วนมากจะให้เป็นระดับคะแนนตามปกติกระบือให้ลูกปีละตัวหรือ 3 ปี 2 ตัว ถ้ากระบือให้ลูกต่ำกว่าร้อยละ 60–70 ควรตรวจดูข้อบกพร่องเพื่อที่จะต้องแก้ไข เช่น การให้อาหาร แร่ธาตุ การจัดการผสมพันธุ์ให้ถูกช่วงระยะเวลาของการเป็นสัด

4.3.2 การผสมพันธุ์กระบือ

โดยปกติกระบือจะโตเป็นหนุ่มเป็นสาวพร้อมที่จะผสมพันธุ์นั้น เพศผู้จะมีอายุ 3 ถึง 4 ปี เพศเมียมีอายุ 2–3 ปี แล้วแต่ความสมบูรณ์ของกระบือ จะใช้พ่อพันธุ์ 1 ตัว คุมฝูงแม่พันธุ์ได้ไม่เกิน 25 ตัว แต่ถ้าแยกพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์เลี้ยงต่างหากกัน พ่อพันธุ์ 11 ตัว สามารถคุมฝูงตัวเมียได้ 100 ตัว โดยสังเกตว่าแม่พันธุ์ตัวไหนเป็นสัดก็จะจับตัวผู้เข้าผสม การผสมพันธุ์กระบือปฏิบัติได้ดังนี้

ก. การสังเกตการเป็นสัดของแม่พันธุ์ กระบือที่แสดงอาการเป็นสัดจะแสดงอาการดังนี้

- 1) เอาหัวชนเพศผู้เหมือนหยอกล้อ
- 2) เอาหัวคลอเคลียใต้คอและท้องของเพศผู้
- 3) ใช้ลำตัวถูลำตัวเพศผู้
- 4) เดินนำหน้าโดยหันก้นให้เพศผู้ บางครั้งอาจจะมีการยกหางขึ้น

5) มีเสียงคำรามเบา ๆ

6) ปัสสาวะบ่อย ๆ

ข. เมื่อพบอาการเป็นสัปดาห์ของแม่พันธุ์นานประมาณ 24 ชั่วโมง (24-36 ชั่วโมง) แล้วก็ทำการผสม อาจใช้วิธีการให้พ่อพันธุ์ผสมโดยตรงหรือผสมเทียมก็ได้

ค. หากผสมไม่ติดจะกลับมาเป็นสัปดาห์อีกทุก ๆ 20-22 วัน ให้ทำการผสมใหม่ แต่ถ้าแม่พันธุ์ไม่เป็นสัปดาห์ในระยะเวลา 1 เดือน ก็ถือว่าผสมติดและตั้งท้อง (ประสบ, 2520)

4.3.3 การดูแลแม่กระบือท้องถึงคลอดลูก

เมื่อกระบือแม่พันธุ์ตั้งท้องแล้ว การจัดการเลี้ยงดูให้ดีขึ้นเนื่องจากขณะนี้แม่พันธุ์ต้องกินอาหารเพื่อเลี้ยงสองชีวิต อาหารโปรตีน แร่ธาตุ ต้องเพียงพอให้กระบือกินหญ้าสดเต็มที่ อาจเสริมอาหารชั้นบ้างวันละ 1-2 กิโลกรัม มีก้อนแร่ธาตุให้กระบือได้เลียวกินเพื่อเสริมแร่ธาตุ กระบือจะตั้งท้องนาน 10 เดือน หรือ 316 วัน การจัดการแม่กระบือท้องถึงคลอดลูกปฏิบัติได้ดังนี้

ก. การจัดการดูแลแม่กระบือท้อง ทำได้ดังนี้

1) ให้กระบือทำงานบ้างเพื่อเป็นการออกกำลังกายจะทำให้กระบือคลอดลูกง่าย แต่อย่าให้ทำงานหนักเกินไป

2) อย่าให้ท้องผูกจะคลอดลูกยาก

3) อย่าให้เดินไกล ๆ หรือวิ่งเร็ว ๆ

4) ย่นำเข้าไปด้วยกับกระบือแท้งลูก

5) เมื่อแม่กระบือท้องแก่ใกล้คลอดต้องแยกไปขังไว้ต่างหาก

ข. อาการของแม่กระบือที่จะคลอดลูก จะมีอาการดังนี้

1) สองถึงสามวันก่อนคลอด เต้านมจะเต็มและขยายใหญ่ขึ้น มีน้ำนมไหลเวลาบีบ

2) แนวท้องหย่อน

3) อวัยวะเพศบวม

4) อาการทรมานทรมาย แสดงอาการปวดท้อง โดยทั่วไปแม่กระบือจะคลอดลูกเองในลักษณะยืนคลอด ใช้เวลาประมาณ 1-2 ชั่วโมง

5) รกต้องออกภายใน 4 ชั่วโมงหลังคลอด

ค. เมื่อแม่กระบือคลอดลูกแล้วให้ปฏิบัติดังนี้

1) เช็ดทำความสะอาดตัวลูกกระบือ

2) ตัดสายสะดือลูกกระบือ

3) รกภายในตัวแม่ต้องออกภายใน 4 ชั่วโมง ถ้าไม่ออกอาจจะต้องฉีดยาขับรก

ให้หัวห้อยลง

4) ถ้าลูกแสดงอาการแน่นิ่ง ให้ช่วยโดยดึงลิ้นออกจากปากแล้วจับขาขก

น้ำเหลืองโดยเร็ว

5) เมื่อลูกกระปือหายใจได้แล้วควรช่วยให้ลูกกระปือกินนมแม่ที่เป็นนม

6) แม่กระปือเมื่อคลอดแล้วให้กินหญ้าอ่อน ๆ และพักผ่อน

7) หากนมคัด ผู้เลี้ยงต้องรีดนมออกบ้าง

8) แม่กระปือที่ให้นมลูกอาจจะขาดธาตุแคลเซียม จะมีอาการนอนหงายหน้าเอาหัวทับส่วนหลังลักษณะนี้เรียกว่า ไ้ซึม ต้องแก้ไขโดยฉีดแคลเซียมกลูโคเนตให้กับแม่กระปือ

4.3.4 การเลี้ยงดูลูกกระปือก่อนหย่านม

เมื่อลูกกระปือคลอดแล้วจะปล่อยให้อยู่กับแม่และในระยะนี้เป็นระยะที่อันตรายมากที่สุดจะต้องดูแลลูกกระปือเป็นอย่างดี และจะต้องให้ลูกกินนมน้ำเหลืองจากแม่ในระยะ 3 วันแรก เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันโรค ควรให้ลูกกินนมแม่จนอายุถึง 3-4 สัปดาห์ ก็ห่านมเทียมมาให้ลูกกระปือกินได้ หากแม่กระปือมีนมไม่พอ การจัดการเลี้ยงดูลูกกระปือก่อนหย่านมปฏิบัติได้ดังนี้

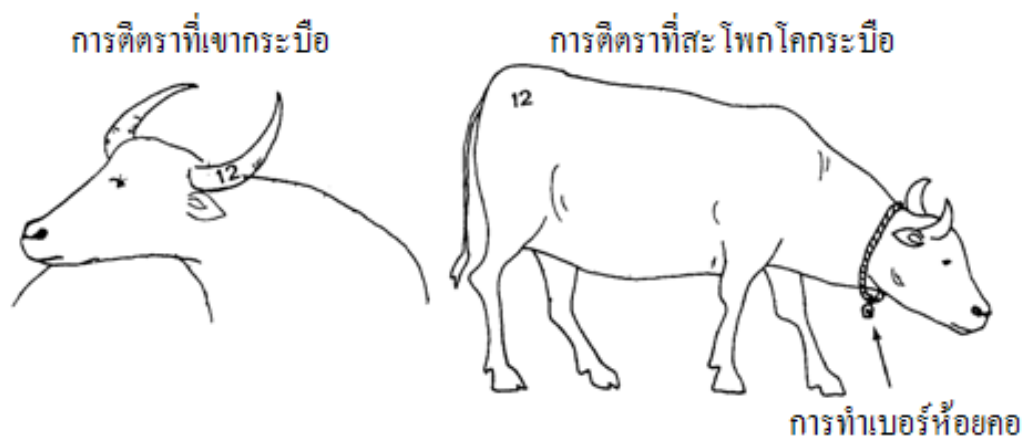
ก. กระเพาะลูกกระปือจะสมบูรณ์เมื่ออายุ 4 เดือนขึ้นไป ซึ่งลูกกระปือสามารถกินหญ้าได้บ้างแล้ว แต่การให้ลูกกระปือกินนมแม่ต่อไปจนถึงอายุ 6 เดือน โดยปกติลูกกระปือจะหย่านมได้เองเมื่ออายุ 7-8 เดือน

ข. นำเครื่องหมายประจำตัวลูกกระปือ ทำได้หลายวิธี เช่น

1) ใช้โซ่ห้อยคอแขวนป้ายพลาสติก

2) การสักเบอร์หู

3) การตีตราที่ขา และสะโพก (ภาพที่ 6.13)

ภาพที่ 6.13 การทำเครื่องหมายประจำตัวสัตว์

ที่มา: สุโขทัยธรรมมาธิราช (2537)

ค. จัดบันทึกพันธุประวัติ

ง. ตอนกระบือตัวผู้ที่ไม่ต้องการเก็บไว้ทำพันธุ์

4.3.5 การจัดการเลี้ยงดูกระบือหลังหย่านมถึงหนุ่มสาว

เมื่อลูกกระบืออายุ 6 เดือนไปแล้ว ก็จะเริ่มหย่านม การจัดการช่วงนี้ง่ายขึ้นโดยให้กระบือลงแทะเล็มหญ้าในทุ่งหญ้า และอาจเสริมด้วยอาหารชั้นบ้างบางครั้ง ลูกกระบือที่ไม่ได้ตอนควรแยกออกจากฝูง ส่วนลูกกระบือเพศเมียและเพศผู้ที่ตอนแล้วจะปล่อยเลี้ยงรวมกันในแปลงหญ้า การจัดการเลี้ยงดูกระบือหลังหย่านมทำได้ดังนี้

ก. ให้อาหารชั้น 1-1(1/2) กิโลกรัมต่อตัวต่อวัน อาหารผสมควรมีโปรตีน 16-18 เปอร์เซ็นต์

ข. ให้กินหญ้าเป็นอาหารหลัก

ค. มีก้อนแร่ธาตุแขวนไว้ให้กระบือเลียกิน

ง. มีน้ำสะอาดให้กินตลอดเวลา

จ. เมื่ออายุ 18 เดือน ควรมีน้ำหนักประมาณ 250-300 กิโลกรัม